

исношення, яка, на нашу думку, пов'язана з лімітуючою дією сукупності екокліматопів степу у період мікро- та макророзширення рослин. Це аномальне явище – один з вирішальних факторів, які обмежують насінневу базу деревних екзотів регіону. Тому для масового і прискореного впровадження в озеленення цінних деревних порід взагалі, і садових форм, зокрема, у теперішній час потрібні дещо інші підходи. У цьому плані стає зрозумілим орієнтування співробітників дендропарку "Асканія-Нова" на вегетативне розмноження високодекоративних деревних рослин методом живцювання здерев'янілими та напівздерев'янілими живцями. Для умов південно-степового регіону підібрано і вдосконалено технологію живцювання у поглиблених холодних парниках з плівковим поліетиленовим рамовим покриттям та дрібнодисперсним зрошенням, регулюванням вручну, з подальшим дорожчанням рослин у відкритому ґрунті. При розробці асортименту випробувано 24 види і форми листопадних та 34 таксони вічнозелених дерев і чагарників. Листопадні деревні рослини 14 видів і форм з високою та середньою регенераційною здатністю – *Forsythia suspensa* (Thunb.) Vahl, *Salix alba* f.f. 'vitellina', 'pendula', *Viburnum opulus* L., *V. opulus* f.f. 'nana', 'roseum', *Syringa chinensis* Willd. 'laciniata', *S. josikaea* Jacq., *Rosa indica hybrida hort. 'Gloria Dei'*, *Philadelphus coronarius* L., *Platanus acerifolia* Willd., *Spiraea vanhouttei* Zab., *Kerria japonica* L. 'peniflora', *Lonicera brownii* (Reg.) Carr., *Deutzia scabra* Thunb. – в умовах південного степу успішно розмножуються вегетативно як здерев'янілими, так і напівздерев'янілими живцями за розробленою технологією. Укорінення зеленими живцями відбувається дещо швидше, ніж здерев'янілими, але воно більш енерго- та трудомістке і менш економічне.

Вегетативне розмноження 9 видів і форм листопадних дерев з низьким ступенем ризогенезу – *Ginkgo biloba*, *Liriodendron tulipifera*, *Corylus avellana* L. 'atropurpurea', *Larix polonica*, *Metasequoia glyptostroboides*, *Crataegus monogyna* Jacq. 'roseo-plena', *Betula tortuosa* Ledeb., *Cornus mas* L. – потребує подальшої експериментальної проробки.

18 видів та форм вічнозелених деревних рослин з високим та середнім ступенем регенерації – представників родів *Juniperus*, *Thuja*, *Platycladus*, а також деякі види *Euonymus* L., *Buxus* L. доцільно укорінювати здерев'янілими живцями, заготовленими з багаторічних пагонів. Живцювання цих рослин зеленими пагонами проводити не має сенсу через нестабільність умов зволоження при ручному його регулюванні. Також економічно невигідне вегетативне розмноження 13 видів і форм важкоукорінливих вічнозелених рослин з родів *Abies* Hill. та *Picea* Dietr.: *Picea pungens*, *P. pungens* 'argentea', *P. pungens* 'glauca', *P. pungens* 'kosteriana', *Abies concolor* (Gord.) Hildebr., *A. nordmanniana*, *A. cilicica*, *Pseudotsuga menziesii*, *Juniperus communis* L., *J. communis* 'hibernica', *J. virginiana*, *Picea glauca*, *P. glauca* 'nana' та ін. Ці рослини потребують додаткового вивчення.

Таким чином, дендропарк "Асканія-Нова" має значні можливості для прискореного впровадження нових деревних екзотів у парки, лісопарки та арборетуми країни як база насіннєвого матеріалу, а також маточників для вегетативного розмноження декоративних садових форм, особливо голонасінних рослин.

Література

1. Гавриленко Н.А., Рубинов А.Ф., Слєпченко Л.А. Редкие виды растений Евразии у коллекций дендрологического парка "Аскания-Нова" // Вісті Бюсферного заповідника "Асканія-Нова": Охорона та збереження рідкісних видів. – Асканія-Нова, 2000. – С. 79-88.
2. Некрасов В.И. Основы семеноведения древесных растений при интродукции. – М.: Наука, 1973. – 279 с.
3. Рубинов А.Ф. Перспективи інтродукції деревних рослин на південь степової зони України // Заповідна справа: стан, проблеми, перспективи. – Херсон, 1999. – С. 59-61.

УДК 580.006 (477.8)

Ст. наук. співроб. В.Г. Корчемний¹ – м. Тернопіль

ХОРОСТКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ДЕНДРОЛОГІЧНИЙ ПАРК ЯК БАЗА ІНТРОДУКЦІЇ Й АКЛІМАТИЗАЦІЇ РОСЛИН У РАЙОНІ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

На даний момент дендропарк має величезне наукове, оздоровче, естетичне, пізнавальне і виховне значення.

V.G. Korchemnyy – Ternopil'

Khorostkiv state Dendrological park in Ternopil region is valuable object of introduction and acclimatization of cultural dendrological flora in Western Podolia

At present denropark has a great scientific, cognitive, educational, sanitative, aesthetical meaning.

Тернопільщину називають чарівним Подільським краєм за чудові її краєвиди. Різноманітна природна рослинність Тернопільщини нараховує понад 1200 видів і форм рослин. Серед місцевої флори ростуть і чужинці-екзоти. Велика кількість екзотичних видів зростає у Хоростківському державному дендрологічному парку, який підпорядкований Подільській дослідній станції Тернопільського інституту АПВ Української Академії аграрних наук.

Хоростківський державний дендрологічний парк розташований на окраїні міста Хоросткова Гусятинського району Тернопільської області за 8 км від автошляху Тернопіль-Чернівці. Парк закладено в 1972 р. на площі 18 га. У 1983 р. постановою Ради Міністрів України Хоростківський дендропарк віднесений до державних дендрологічних парків Української РСР.

При створенні дендропарку брали до уваги кліматичні умови цієї мікрорегіону Тернопільщини, рельєф місцевості, а також досвід вітчизняного та зарубіжного паркового будівництва. В основу композиції Хоростківського дендропарку покладено два стилі паробудівництва – регулярний і ландшафтний. Тому він фактично складається з двох частин.

Перша частина парку, що займає 30 % території, спланована у регулярно-стилі. Яскраво вираженим центром її є великий партер – декоративна композиція на горизонтальній площі, де розташовані газони, квітники, біоформи дерев і кущів, малі архітектурні форми. Друга частина, що займає 70 % території, скомпонована у ландшафтному стилі. Тут сформовано мальовничі пейзажі на фоні широких галявин і звивиста мережа доріжок. Зелену канву насаджень доповню-

¹ Подільська дослідна станція Тернопільського ін-ту АПВ

2. Ботанічні сади і їх роль в інтродукції декоративних рослин

ють бесідки і павільйони, фонтани, водойми, скульптурні прикраси. Види дерев і чагарників представлені біогрупами. Перед біогрупами дерев і чагарників як доповнюючий елемент знаходяться квітники у вигляді рабатов, міксбордерів, алеї.

Від центральної алеї дендрологічного парку, яка бере свій початок від головного входу, розходяться дороги і доріжки, відмежовуючи його секції та партер, регулярну і ландшафтну частини парку, кам'яну гірку з водоймою, мініатюрний дитячий парк регулярного стилю, магнолієвий сад, папоротевий гайок, бузковий гай та гайок півонії деревоподібної. Кожен звив доріжки парку відкриває неповторний пейзаж, а вдаліні проглядаються композиції з хвойних і листяних порід, чергуються із світлими ландшафтними галявинами, створюючи контрастні картини в об'ємному і колоритному відношенні.

За регулярною частиною парку центральною алеєю ми можемо пройти до адміністративного будинку, де в одній з кімнат є друковані матеріали про історію створення дендропарку, цікава інформація про екзотичні дерева, а також методичні рекомендації щодо їх використання в озелененні міст і сіл.

Щоб збагатити видовим і формовим складом дендропарк посадковий матеріал брали з місцевих лісових господарств, старовинних парків Волино-Поділля, а також ботанічних садів Москви, Мінська, Києва, Одеси, Львова, Батумі, Сухумі, Ташкента, Тбілісі, Владивостока, Ужгорода, Чернівців, Кам'янець-Подільського, Ялти, а також з дендрологічних парків "Софіївка", "Олександрії", "Тросянця", "Гермаківки" (Тернопільської області) та багато інших [1]. Обидва ці стилі доповнюють один одного, гармонійно створюють єдиний ансамбль.

Сьогодні Хоростківський дендрологічний парк – це зелений музей екзотичної флори Поділля під відкритим небом, в якому зібрано велику колекцію видів, форм, гібридів, сортів деревних рослин із всіх країн і континентів світу, а також трав'янистих рослин.

Хоростківський дендрологічний парк став дослідницькою лабораторією з інтродукції та акліматизації різних видів дерев, кущів, ліан і трав'янистих рослин у районі Західного Поділля.

Гордістю дендропарку є *Chamaecyparis obtusa* Sieb. Zucc. – кипарисовик туполистий, *Thuja occidentalis* L. – туя західна (7 форм), *Thuja plicata* D. Don. – туя гігантська (2 форми), *Abies holophylla* Maxim. – ялиця цільнолиста (маньчжурська), *Abies orizonica* Meer. – ялиця орізонська, *Abies balsamea* (L.) Mill. – ялиця бальзамічна, *Larix sibirica* Lebech. – модрина сибірська, *Picea omorica* (Pancic) Pyrcyne – смерека сербська, *Picea pungens* Engelm. – смерека колюча, *Pinus sibirica* Du Tour – сосна кедрова сибірська, *Pinus rigida* Mill. – сосна смолиста, *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco – псевдотсуга тисолиста (Мензіса) та ін. У даний час у Хоростківському дендропарку зростає 41 вид і 31 форма хвойних [2].

В Хоростківському дендропарку зростає 115 видів, форм і гібридів листяних порід. Гордістю дендропарку є: *Acer saccharum* Marsh. – клен цукристий, *Aralia mandshurica* Rupr. et Maxim. – аралія маньчжурська, *Catalpa speciosa* (Warder ex Barney) Warfer ex Engelm. – катальпа чудова, *Wiburnum tunus* L. – калина вічно-зелена, *Weigela coraeensis* Thunb. – вейгела корейська, *Quercus imeretina* Stew. ex Voronov – дуб імеретинський, *Aesculus grabra* Willd. – гірськокаштан голий, *Juglans cinerea* L. – горіх сірий, *Fontanesia fortunei* Carr. – фонтанезія Форчуна, *Syringa josikaea* Jacq. fil. – бузок східнокарпатський, *Platanus orientalis* L. – платан схід-

ний, *Spirea salicifolia* L. – таволга верболиста, *Sorbus torminalis* (L.) Crantz. – берека лікарська, *Tamarix ramosissima* Ledeb. – та ін. [3].

Гордістю і славою Хоростківського дендрологічного парку є магнолієвий сад. Уперше в історії Західного Поділля (з 1972 року) тут проводяться роботи з інтродукції й акліматизації цих чудових рослин, які дуже високо цінуються у декоративному садівництві.

У ландшафтному відділі парку росте вісім видів магнолій. Це найбільша колекція магнолій на Західному Поділлі. Якщо троянду називають царицею квітів, то магнолію – королевою або перлиною садів і парків. Ми зупинимось лише на найбільш перспективних видах для застосування у декоративному садівництві у районі Західного Поділля.

Магнолія кобус – *Magnolia kobus* DC. Цвіте рясно і щорічно. Досить морозостійка. Висота – 7,0 м, діаметр – 8-10 см, вік – 28 років. Магнолія Суланжа – *Magnolia soulangeana* Soul. Надзвичайно декоративні її великі біло-кремові або з рожевуватим забарвленням квіти, які розпускаються у травні, до появи листя або одночасно з його розпусканням. Пагони цієї магнолії в умовах парку у суворі зими у молодому віці підмерзають, але протягом літа знову відновлюються. Ці рослини потрібно висаджувати у захищених місцях, на зиму частково укривати від морозних вітрів. У парку зростає 3 дерева заввишки – 4,0 м, діаметром – 8 см, віком – 25 років.

Магнолія верболиста – *Magnolia salicifolia* (Sieb. et. Zucc. Maxim.) – за декоративними якостями і морозостійкості не поступається магнолії кобус. У Хоростківському дендропарку росте тільки один екземпляр. Красиві дзвіночкоподібні білосніжні квіти цієї магнолії мають приємний запах аніса. Цвіте вона на 3-5 днів раніше, ніж магнолія кобус. Висота – 7,0 м, діаметр – 7 см, вік – 25 років.

Магнолія обернено-яйцевидна – *Magnolia obovata* Thunb. – природно трапляється в Японії, Кореї, в Росії (на одному із Курильських островів) у гірських лісах, росте до 30 м у висоту. Має широкошатрову форму крони. Листки обернено-яйцевидні, до 40 см завдовжки, зібрані по 8-10 шт. на кінці пагонів. Квітки кремово-білі, чашоподібні 13-15 см у діаметрі, мають 9-12 пелюсток обернено-яйцевидної форми. Зацвітає після того, як розпускаються листки. Декоративна завдяки орнаментним листкам, великим квіткам і червоному кольору плодів. У парку зростає 2 дерева. Висота – 5,0 м, діаметр – 6 см, вік – 25 років.

Магнолія трипелюсткова – *Magnolia tripelata* L. – росте у гірських лісах у вологих місцях Північної Америки. Дерево у природі має до 12 м висоти, розлогу шатрову крону, листки подовгасто-обернено-яйцевидні. Цвіте у червні після появи листків. Зимостійка у дорослому стані, у суворі зими в умовах парку спостерігається пошкодження морозом бруньок. У парку зростає 2 дерева. Висота – 4,5 м, діаметр – 5 см, вік – 25 років.

Магнолія лікарська – *Magnolia officinalis* Rehd. et Wils. Цвіте у травні-червні. Це стрункі дерева з великими листками до 40-50 см завдовжки. Квіти молочно-білі, пелюстки загострені з дуже приємним оригінальним запахом. Вид зимостійкий. Магнолія лікарська може бути одним із перспективних видів магнолій у районі Західного Поділля. У парку зростає 1 дерево. Висота – 7,0 м, діаметр – 10 см, вік – 28 років.

У даний час дендропарк має велике наукове, оздоровче, естетичне, пізнавальне і виховне значення.

Література

1. Корчемний В.Г., Боженко Г.І. Хоростківський дендропарк// Інтродукція і акліматизація рослин на Волино-Поділлі. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Вид-во Тернопіль. ун-ту – Тернопіль, 16-18 червня 1999. – С. 66-68.
2. Черняк В.М. Підсумки інтродукції хвойних на Волино-Поділлі (Україна)//Наукові записки Тернопіль. педун-ту. Сер.: Біологія. № 1 (8), 2000 – С. 9-17.
3. Черняк В.М. Підсумки інтродукції листяних на Волино-Поділлі (Україна)//Наукові записки Тернопіль педун-ту. Сер.: Біологія. № 3 (10), 2000 – С. 10-17.

УДК 582.677.1: 632.931:378.4 (477.83-25)

І.В. Семенюк¹ – м. Львів;

доц. В.М. Черняк², канд. біол. наук – м. Тернопіль

ПІДСУМКИ ІНТРОДУКЦІЇ РОДИНИ МАГНОЛІЄВИХ L./ MAGNOLIACEAE JUSS./ У БОТАНІЧНОМУ САДУ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УН-ТУ ІМ. ІВАНА ФРАНКА ЗА 1956-2001 РР.

Подано характеристику представників родини Magnoliaceae Juss., що вирощуються на території ботанічного саду Львівського Національного університету. У колекції представлено 12 таксонів Magnoliaceae Juss.: 6 видів, 3 гібриди, 3 форми. Ця колекція створена у 50-ті роки К.П. Сліпушенка, якою було вивчено біологію і культуру верболистої магнолії та огіркового дерева з метою їх ширшої інтродукції в озеленення. Зараз в саду відновлено роботу з розсаджень існуючих та інтродукованих нових таксонів родини Magnoliaceae Juss. Результати цієї роботи представлені у статті.

I.V. Semeniyuk – Lviv; doc. V.M. Chernyak, Ph. D. – Ternopil'

The results of Magnoliaceae Juss family introduction into Botanical Garden of Ivan Franko National University for the period 1956-2001

Their is given a characteristic of representatives of Magnoliaceae Juss., growing on the territory of Lviv National University Botanical Garden. In the collection are at present 12 taxons of Magnoliaceae Juss.: 6 species, 3 hybrids, 3 forms. This collection was founded in 50th years by Slipushenko K.P. She had performed studies to learn the biology and culture of leaf Magnolias and of Tulip Tree abscission aimed its wide introduction into the green building. It's active renewed work to propagate the existing and introduced new taxons of family Magnoliaceae Juss.. We carry out the propagation by seeds and stalks, results of which are shown in this article.

Серед декоративних дерев і чагарників магнолієві (Magnoliaceae Juss.) займають провідне місце. З ранньої весни до початку літа своїми квітами, а восени яскраво-малиновими плодами вони прикрашають сади і парки. У природі більша частина видів родини зосереджена в Північній Америці та Південно-Східній Азії. Помірний клімат західних областей України виявився придатним для їх вирощування. Тому наприкінці XIX ст. Магнолієві почали з'являтися на заході України.

В 1949 р. О. А. Щербиню були описані у зелених насадженнях цього регіону сім видів і три форми листопадних магнолій, завезених у 70-90 рр. XIX ст. із Західної Європи і, за винятком магнолії кобус, представлених поодинокими екземплярами [4].

У ботанічному саду Львівського НУ ім. Івана Франка з 1956 р. К.П. Сліпушенка почала досліджувати біологію і культуру листопадних магнолій [2]. У саду було інтродуковано дев'ять видів, форм, гібрид і різновид листопадних магнолій. Нею описані магнолії верболиста (Magnolia salicifolia (Sieb. et Zucc.) Maxim.), загострена, або огіркове дерево (M. acuminata L.), зірчаста (M. stellata (Sieb. et Zucc.)), кобус (M. kobus DC) і її різновидність var. borealis, оберненояйцевидна (M. obovata Thunb.), Суланжа (M. x soulangiana Soul.-Bod.) і її форма 'Lennei'; трипелюсткова (M. tripetala L.).

Всі екземпляри вирощені з насіння і живців, привезених у 50-х роках з Батумського ботанічного саду, Кременецького ботанічного саду Тернопільської області, Меженецького парку Нижнєковецького і Журавна Жидачівського районів Львівської області, а також тих магнолій, що зростали у парках і приватних садах м. Львова [4].

В 1967-1970 рр. вивчали також біологію цвітіння і плодоношення тюльпанового дерева (Liriodendron tulipifera L.) з метою його ефективного розмноження і впровадження у зелене будівництво [3]. Цей вид відзначається високими декоративними якостями, а також цінними технічними властивостями. Зараз у ботанічному саду зростає один вид роду Liriodendron L. – тюльпанове дерево, що становить чисельну кількість, і його форма 'Medio-picta' зі строкатим листям, яка є в єдиному екземплярі. Це дерево віком понад 80 років, висотою до 23 м і діаметром стовбура 60 см. Строкатість проявляється на листі верхніх гілок, що розміщені ближче до сонця. Цвіте і плодоносить. Потребує охорони. Розмноження тюльпанового дерева і його форми поки що не мала успіху, оскільки спостерігається дуже низька схожість насіння і погане вкорінення живців.

Останніх 20 років у саду недостатньо проводилась робота з колекцією Магнолієвих, не було постійного куратора, внаслідок чого зникла магнолія зірчаста і форма магнолії Суланжа 'Lennei'. А поповнилась вона тільки однією магнолією Лоебнера/Magnolia x loebneri Kache. Це гібрид, створений від схрещування магнолій зірчастої та кобус. У ботанічного саду зростає єдиний дорослий екземпляр у вигляді високого чагарнику з широкопірамідальною кроною і тонкими пагонами, цвіте і плодоносить.

Ще одним представником старожилів на території ботанічного саду, що має вік понад 90 років, є магнолія кобус var. borealis. Ця форма магнолії відрізняється від виду більшими розмірами (до 17 м висоти), більшими квітами і листям.

Усі дорослі дерева у колекції магнолієвих щорічно цвітуть і плодоносять. Періодичність плодоношення спостерігається у магнолій верболистої внаслідок пошкодження квітів пізньовесняними приморозками. Утворюються поодинокі плоди, більша частина яких недорозвинена. Восени спостерігається повторне цвітіння.

Характеристика представників роду Magnolia L. і роду Liriodendron L., що є у колекції ботанічного саду ЛНУ ім. Івана Франка, наведена у табл. 1.

Сьогодні у ботанічного саду активно поновлюється робота з розмноження існуючих і поповнення новими таксонами родини магнолієвих.

При висіванні очищеного від саркотести свіжозібраного насіння під зиму безпосередньо у ґрунт з легким прикриттям торфом і листям найкращі результати отримані у магнолії кобус (схожість 75 %) і Лоебнера (60 %). А при висіванні набухлого стратифікованого насіння у посівні ящики у кінці березня у теплиці при температурі повітря + 22° С найкраще зійшли магнолії обернено-яйцевидна (65 %), Суланжа (68 %) і трипелюсткова (55 %) (табл. 2).

¹ лаборант ботанічного саду, Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка

² кафедра методики викладання біології, Тернопільський педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка